IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 24. Issue 01. Oktabr, 2026

TURKIY TILLARNING QIYOSIY-TARIXIY TASNIFI VA UMUMIY XUSUSIYATLARI

Ikromova Muslimaxon Olmosbek qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
106-guruh talabasi,

Sadoqatoy Yuldasheva
Ilmiy maslahatchi:
https://doi.org/10.5281/zenodo.23729773

Annotatsiya. Ushbu maqolada turkiy tillarning qiyosiy-tarixiy tasnifi, shakllanish va rivojlanish bosqichlari hamda ularning umumiy fonetik, leksik va grammatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Turkiy tillarning tarixiy taraqqiyotini o‘rganishda qiyosiy-tarixiy metodning ahamiyati, qarindosh tillar o‘rtasidagi o‘xshashlik va farqlar, shuningdek, ularning mustaqil til sifatida rivojlanish jarayonlari yoritiladi. Maqolada turkiy tillarning an’anaviy tasnifi, jumladan, o‘g‘uz, qipchoq, qarluq, sibir va boshqa guruhlarga mansub tillarning o‘ziga xos jihatlari ko‘rib chiqiladi. O‘zbek va turk tillari misolida fonetik, morfologik hamda leksik xususiyatlar qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari turkiy tillarning umumiy tarixiy ildizlarini, o‘zaro munosabatlarini va zamonaviy rivojlanish xususiyatlarini anglashga xizmat qiladi.
Kalit so‘zlar: turkiy tillar, qiyosiy-tarixiy metod, til tasnifi, til oilasi, fonetika, morfologiya, leksika, o‘g‘uz guruhi, qipchoq guruhi, qarluq guruhi, o‘zbek tili, turk tili.

Аннотация. В данной статье рассматриваются сравнительно-историческая классификация тюркских языков, основные этапы их формирования и развития, а также общие фонетические, лексические и грамматические особенности. Освещается значение сравнительно-исторического метода в изучении исторического развития тюркских языков, сходств и различий между родственными языками, а также процессов их самостоятельного развития. Анализируются традиционная классификация тюркских языков и особенности языков огузской, кыпчакской, карлукской, сибирской и других групп. На примере узбекского и турецкого языков проводится сопоставительный анализ фонетических, морфологических и лексических особенностей. Результаты исследования способствуют более глубокому пониманию исторических корней тюркских языков, их взаимосвязей и особенностей современного развития.
Ключевые слова: тюркские языки, сравнительно-исторический метод, классификация языков, языковая семья, фонетика, морфология, лексика, огузская группа, кыпчакская группа, карлукская группа, узбекский язык, турецкий язык.

Abstract. This article examines the comparative-historical classification of Turkic languages, the main stages of their formation and development, and their common phonetic, lexical, and grammatical features. It highlights the importance of the comparative-historical method in studying the historical development of Turkic languages, the similarities and differences among

related languages, and the processes through which they developed as distinct linguistic systems. The article discusses the traditional classification of Turkic languages, including the Oghuz, Kipchak, Karluk, Siberian, and other groups. A comparative analysis of phonetic, morphological, and lexical features is provided using Uzbek and Turkish as examples. The findings contribute to a deeper understanding of the historical roots, interrelationships, and contemporary development of Turkic languages.

Keywords: Turkic languages, comparative-historical method, language classification, language family, phonetics, morphology, lexicon, Oghuz group, Kipchak group, Karluk group, Uzbek language, Turkish language.

Kirish. Til insoniyatning tarixiy xotirasi, milliy madaniyati va ma’naviy merosini saqlovchi muhim ijtimoiy hodisadir. Har bir til uzoq tarixiy taraqqiyot jarayonida shakllanib, jamiyatning siyosiy, iqtisodiy va madaniy hayoti bilan uzviy bog‘liq holda rivojlanadi. Shu jihatdan turkiy tillarni o‘rganish nafaqat tilshunoslik, balki tarix, etnografiya, adabiyotshunoslik va madaniyatshunoslik uchun ham katta ilmiy ahamiyatga ega.

Turkiy tillar dunyodagi yirik til oilalaridan biriga mansub bo‘lib, Yevropa va Osiyoning keng hududlarida tarqalgan. Bugungi kunda o‘zbek, turk, ozarbayjon, qozoq, qirg‘iz, turkman, uyg‘ur, tatar, boshqird, qoraqalpoq, chuvash, yoqut (saxa) va boshqa tillar turkiy tillar qatoriga kiradi. Ular tarixiy kelib chiqishi, asosiy grammatik tuzilishi va ko‘plab tub so‘zlarning umumiyligi bilan o‘zaro bog‘langan.

Turkiy tillarning tarixini, o‘zaro qarindoshligini va taraqqiyot qonuniyatlarini aniqlashda qiyosiy-tarixiy tilshunoslik muhim o‘rin tutadi. Ushbu metod yordamida tillardagi tovush mosliklari, umumiy so‘zlar, grammatik shakllar va tarixiy o‘zgarishlar o‘rganiladi. Natijada turkiy tillarning umumiy ildizlari hamda ularning alohida tillarga ajralib rivojlanish jarayonlari ilmiy asosda izohlanadi.

Maqolaning maqsadi turkiy tillarning qiyosiy-tarixiy tasnifini yoritish, ularning umumiy fonetik, leksik va grammatik xususiyatlarini tahlil qilish hamda o‘zbek va turk tillari misolida o‘zaro o‘xshashlik va farqlarni ko‘rsatishdan iborat.

1. Turkiy tillarning kelib chiqishi va tarixiy taraqqiyoti**.** Turkiy tillar umumiy tarixiy manbaga ega bo‘lgan qarindosh tillar majmuasidir. Ularning tarixiy ildizlari qadimgi turkiy til davriga borib taqaladi. Biroq qadimgi turkiy tilning dastlabki shakllanish bosqichlari yozma manbalar paydo bo‘lishidan ancha oldin boshlangan.

Turkiy tillarning tarixini o‘rganishda qadimgi turkiy yozma yodgorliklar alohida ahamiyatga ega. Xususan, VIII asrga oid O‘rxun-Enasoy bitiklari qadimgi turkiy tilning fonetik, grammatik va leksik xususiyatlarini o‘rganishda muhim manba hisoblanadi. Ushbu bitiklarda turkiy xalqlarning siyosiy hayoti, dunyoqarashi va til xususiyatlari o‘z aksini topgan.

XI asrda Mahmud Koshg‘ariy tomonidan yaratilgan “Devonu lug‘otit turk” asari turkiy tillar tarixini o‘rganishda beqiyos ahamiyatga ega. Mazkur asarda turkiy qabilalar tillariga oid so‘zlar, ularning ma’nolari, ayrim grammatik xususiyatlari va shevalar o‘rtasidagi farqlar qayd etilgan. Mahmud Koshg‘ariyning kuzatishlari turkiy tillarni qiyosiy o‘rganishning dastlabki muhim namunalari sifatida baholanadi.

Tarixiy taraqqiyot davomida turkiy tillar turli hududlarga tarqalib, o‘zaro aloqalar, migratsiyalar va ijtimoiy-siyosiy o‘zgarishlar ta’sirida mustaqil rivojlandi. Natijada ularning

fonetik tizimi, lug‘at tarkibi va grammatik qurilishida ayrim farqlar yuzaga keldi. Shu bilan birga, umumiy tarixiy asos bilan bog‘liq ko‘plab xususiyatlar saqlanib qoldi.

Turkiy tillarning taraqqiyotini shartli ravishda quyidagi bosqichlarda o‘rganish mumkin:

1. **Qadimgi turkiy davr** — umumturkiy til xususiyatlarining shakllanishi va dastlabki yozma yodgorliklarning yaratilishi bilan tavsiflanadi.

2. **O‘rta turkiy davr** — turkiy tillarning hududiy va adabiy jihatdan rivojlanishi, turli yozma an’analarning shakllanishi bilan ajralib turadi.

3. **Keyingi tarixiy davr** — turkiy tillarning alohida adabiy tillar sifatida mustahkamlanishi va milliy til me’yorlarining rivojlanishi bilan belgilanadi.

4. **Hozirgi davr** — turkiy tillarning ta’lim, ilm-fan, ommaviy axborot vositalari va raqamli kommunikatsiya sohalarida rivojlanishi bilan xarakterlanadi.

Ushbu davrlashtirish umumiy tavsifga ega bo‘lib, har bir turkiy tilning tarixiy taraqqiyot yo‘li o‘ziga xos xususiyatlarga ega.

2. Turkiy tillarning qiyosiy-tarixiy tasnifi. Qiyosiy-tarixiy tasnif tillarni ularning kelib chiqishi, tarixiy qarindoshligi va umumiy til xususiyatlari asosida guruhlarga ajratishga xizmat qiladi. Turkiy tillarni tasniflashda fonetik mosliklar, grammatik shakllar, asosiy lug‘at tarkibi va tarixiy yozma manbalar muhim mezon hisoblanadi.

Turkiy tillarning tasnifi tilshunoslik tarixida turli shakllarda taklif etilgan. Zamonaviy turkologiyada ularni yirik guruhlarga ajratishda geografik tarqalish bilan bir qatorda, muntazam tovush mosliklari va tarixiy-lisoniy xususiyatlarga ham e’tibor beriladi.

Turkiy tillarning keng qo‘llanadigan an’anaviy tasnifida quyidagi guruhlar ajratiladi:

1. O‘g‘uz guruhi. Bu guruhga turk, ozarbayjon, turkman va gagauz tillari kiradi. O‘g‘uz tillari o‘zaro yaqin grammatik va leksik xususiyatlarga ega. Masalan, turk tilidagi gelmek va ozarbayjon tilidagi gəlmək shakllari “kelmoq” ma’nosini anglatadi.

2. Qipchoq guruhi. Ushbu guruhga qozoq, qirg‘iz, qoraqalpoq, tatar, boshqird, qumiq, qorachoy-bolqor va ayrim boshqa tillar kiritiladi. Ular o‘rtasida fonetik va grammatik o‘xshashliklar mavjud. Masalan, qozoq tilidagi қол (qo‘l) va qirg‘iz tilidagi кол shakllari umumiy turkiy so‘zning davomiyligini ko‘rsatadi.

3. Qarluq guruhi. Bu guruhning asosiy vakillari o‘zbek va uyg‘ur tillaridir. Ular tarixan Markaziy Osiyodagi turkiy yozma va adabiy an’analar bilan chambarchas bog‘liq. O‘zbek va uyg‘ur tillarida ko‘plab umumiy leksik birliklar va grammatik xususiyatlar mavjud.

4. Sibir turkiy tillari guruhi. Bu guruhga tasnifga qarab yoqut (saxa), tuva, xakas, oltoy, shor va boshqa tillar kiritiladi. Ularning ayrimlari boshqa turkiy tillardan sezilarli fonetik va leksik farqlarga ega. Shu sababli ushbu guruhning ichki tasnifi bo‘yicha turli ilmiy qarashlar mavjud.

5. Chuvash tili. Chuvash tili turkiy tillar orasida o‘zining alohida fonetik va leksik xususiyatlari bilan ajralib turadi. U odatda boshqa turkiy tillardan ancha farqli bo‘lgan mustaqil tarmoq sifatida qaraladi. Chuvash tilidagi tarixiy tovush o‘zgarishlari uning turkiy tillar bilan qarindoshligini o‘rganishda muhim dalil hisoblanadi.

Shuni ta’kidlash kerakki, turkiy tillarning guruhlanishi barcha ilmiy manbalarda bir xil emas. Ayrim tasniflarda tillar ko‘proq tarixiy-lisoniy mezonlar asosida, boshqalarida esa geografik va fonetik xususiyatlar asosida guruhlanadi. Shu bois tasnifni qat’iy va o‘zgarmas tizim sifatida emas, balki ilmiy tadqiqotlarga asoslangan tasnifiy model sifatida tushunish lozim.

3. Turkiy tillarning umumiy fonetik xususiyatlari. Turkiy tillarning o‘zaro qarindoshligini belgilashda fonetik xususiyatlar muhim o‘rin tutadi. Tovush tizimlarida ko‘plab umumiyliklar mavjud bo‘lsa-da, har bir til tarixiy taraqqiyot natijasida o‘ziga xos fonetik xususiyatlarni shakllantirgan.

Turkiy tillarning muhim fonetik xususiyatlaridan biri unli tovushlar tizimi bilan bog‘liq. Ko‘plab turkiy tillarda unlilarning tilning old yoki orqa qismida hosil bo‘lishi va lablarning ishtirokiga ko‘ra farqlanishi kuzatiladi. Ayrim tillarda bu xususiyat so‘z tarkibidagi unlilarning o‘zaro moslashuviga, ya’ni singarmonizmga ta’sir ko‘rsatadi.

Singarmonizm — so‘z tarkibidagi unlilarning muayyan fonetik belgilariga ko‘ra o‘zaro moslashish hodisasidir. Masalan, turk tilida evler (“uylar”) va okullar (“maktablar”) shakllarida ko‘plik qo‘shimchasining unli tovushi o‘zakdagi unlilar bilan moslashadi. Bunda turk tilida ikki variantli -lar/-ler ko‘plik qo‘shimchasi qo‘llanadi.

O‘zbek tilida esa singarmonizmning tarixiy ta’siri mavjud bo‘lsa-da, hozirgi adabiy tilda u turk tilidagidek izchil ishlamaydi. Masalan, o‘zbek tilida kitoblar, uylar shakllari ishlatiladi. Demak, umumiy tarixiy xususiyatlar qarindosh tillarda turlicha saqlanishi mumkin.

Turkiy tillarda tovush almashinuvi ham muhim ahamiyatga ega. Ayrim tillarda bir-biriga qarindosh so‘zlar tarkibidagi undoshlar muntazam ravishda farqlanishi mumkin. Bunday farqlar tasodifiy emas, balki tarixiy fonetik o‘zgarishlarning natijasi bo‘lishi mumkin.

Shuningdek, turkiy tillarda so‘z tarkibining bo‘g‘inlarga ajralishi, urg‘uning xususiyatlari va undosh tovushlarning talaffuzi ham tilga qarab farqlanadi. Shu sababli fonetik qiyoslashda alohida so‘zlarni emas, balki muntazam tovush mosliklarini tahlil qilish muhimdir.

4. Turkiy tillarning grammatik xususiyatlari. Turkiy tillarning muhim umumiy belgilaridan biri agglutinativ tuzilishga egaligidir. Agglutinativ tillarda grammatik ma’nolar, odatda, so‘z o‘zagiga ketma-ket qo‘shimchalar qo‘shish orqali ifodalanadi. Har bir qo‘shimcha muayyan grammatik vazifani bajaradi.

Masalan, o‘zbek tilidagi **uylarimizdan** so‘zini quyidagicha qismlarga ajratish mumkin:

- **uy** — o‘zak;
- **-lar** — ko‘plik qo‘shimchasi;
- **-imiz** — birinchi shaxs ko‘plik egalik qo‘shimchasi;
- **-dan** — chiqish kelishigi qo‘shimchasi.

Ushbu tuzilish turkiy tillarda grammatik ma’nolarni ifodalashning muhim usullaridan birini namoyon etadi.

Turkiy tillarga xos yana bir xususiyat — grammatik ma’nolarning qo‘shimchalar yordamida ifodalanishidir. Masalan, zamon, shaxs-son, kelishik va egalik ma’nolari ko‘pincha so‘zga qo‘shimcha qo‘shish orqali ifodalanadi. Biroq qo‘shimchalarning shakli va qo‘llanish qoidalari har bir tilda o‘ziga xos tarzda rivojlangan.

Turkiy tillarda gapning odatiy so‘z tartibi ko‘pincha **ega + to‘ldiruvchi + kesim** shaklida bo‘ladi. Masalan:

- O‘zbek tilida: Men kitob o‘qidim.
- Turk tilida: Ben kitap okudum.
- Qozoq tilida: Мен кітап оқыдым.

Ushbu misollarda kesim gapning oxirida kelgan. Bu holat turkiy tillarning ko‘pchiligiga xos umumiy sintaktik xususiyatlardan biridir. Shunga qaramay, gap bo‘laklarining tartibi kommunikativ maqsad va uslubga qarab o‘zgarishi mumkin.

Turkiy tillarda grammatik jins kategoriyasi odatda mavjud emas. Masalan, o‘zbek tilidagi u olmoshi erkak va ayol shaxslar uchun bir xil qo‘llanadi. Turk tilida ham o olmoshi shaxsning jinsini grammatik jihatdan farqlamaydi.

Bundan tashqari, turkiy tillarda egalik, kelishik va fe’l shakllari muhim grammatik vositalar hisoblanadi. Biroq barcha turkiy tillarning grammatik tizimi aynan bir xil emas: ayrim tillarda qadimgi shakllar saqlangan, boshqalarida esa tarixiy o‘zgarishlar natijasida yangi grammatik xususiyatlar yuzaga kelgan.

5. Turkiy tillarning leksik xususiyatlari. Turkiy tillarning lug‘at tarkibida umumiy tarixiy ildizga ega bo‘lgan ko‘plab so‘zlar mavjud. Bunday birliklar qarindosh tillarning o‘zaro munosabatlarini aniqlashda muhim manba hisoblanadi.

Masalan, quyidagi so‘zlar turkiy tillar o‘rtasidagi leksik o‘xshashliklarni ko‘rsatadi:

- o‘zbekcha ota — turkcha ata;
- o‘zbekcha til — turkcha dil;
- o‘zbekcha ko‘z — turkcha göz;
- o‘zbekcha qo‘l — turkcha kol;
- o‘zbekcha yangi — turkcha yeni.

Ushbu misollarda ayrim tovushlar farq qilsa-da, so‘zlarning tarixiy qarindoshligi ko‘zga tashlanadi. Biroq so‘zlarning shakliy o‘xshashligi ularning har doim aynan bir xil ma’noga ega ekanini bildirmaydi. Ularni ilmiy jihatdan tahlil qilishda tarixiy tovush mosliklari va ma’no taraqqiyoti ham hisobga olinishi kerak.

Turkiy tillarning lug‘at tarkibi faqat umumiy turkiy so‘zlardan iborat emas. Tarix davomida arab, fors, mo‘g‘ul, rus va boshqa tillar bilan aloqalar natijasida turli tillardan o‘zlashgan so‘zlar ham ko‘paygan. Masalan, o‘zbek tilida arabcha va forscha kelib chiqishga ega bo‘lgan ko‘plab so‘zlar mavjud. Turk tilida esa arabcha va forscha qatlam bilan bir qatorda, fransuz va boshqa Yevropa tillaridan o‘zlashgan birliklar ham uchraydi.

Bunday o‘zlashmalar har bir tilning tarixiy va madaniy aloqalarini aks ettiradi. Shu sababli turkiy tillarning lug‘at tarkibini o‘rganishda umumiy turkiy qatlam bilan keyinchalik o‘zlashgan so‘zlarni farqlash muhim hisoblanadi.

6. O‘zbek va turk tillarining qiyosiy tahlili. O‘zbek va turk tillari turkiy tillar oilasiga mansub bo‘lsa-da, tasnif jihatidan turli guruhlarga kiradi. O‘zbek tili qarluq guruhiga, turk tili esa o‘g‘uz guruhiga mansub. Shu bois ular o‘rtasida ko‘plab umumiy xususiyatlar bilan bir qatorda, fonetik, leksik va grammatik farqlar ham mavjud.

Quyidagi jadvalda o‘zbek va turk tillaridagi ayrim so‘zlar hamda grammatik xususiyatlar qiyoslangan.

№	O‘zbek tili	Turk tili	Ma’nosi	Izoh
1	Ota	ata	Ota	Tarixiy jihatdan qarindosh so‘zlar
2	Til	dil	Til	Dastlabki undosh tovush farqlanadi

№	O‘zbek tili	Turk tili	Ma’nosi	Izoh
3	ko‘z	göz	Ko‘z	Tovush tarkibida tarixiy farqlar mavjud
4	qo‘l	kol	Qo‘l	Unli va undosh tovushlar farqlanadi
5	Yangi	yeni	Yangi	Qarindosh leksik birliklar
6	Uy	ev	Uy	Har ikki tilda umumiy tushunchani ifodalaydi, lekin so‘z shakllari farqli
7	Men	ben	Men	Birinchi shaxs birlik olmoshi
8	Kitoblar	kitaplar	Kitoblar	Ko‘plik qo‘shimchasi o‘xshash vazifani bajaradi
9	uylarimizdan	evlerimizden	Uylarimizdan	Egalik va kelishik ma’nolari qo‘shimchalar orqali ifodalanadi
10	Men maktabga bordim.	Ben okula gittim.	Men maktabga bordim.	Gapning odatiy so‘z tartibi o‘xshash

Jadvaldagi misollar o‘zbek va turk tillarining tarixiy qarindoshligi hamda ayrim farqlarini ko‘rsatadi. Masalan, kitoblar va kitaplar so‘zlarida ko‘plik ma’nosi o‘xshash qo‘shimchalar yordamida ifodalangan. Biroq o‘zbek tilidagi kitob so‘zi arabcha kelib chiqishga ega bo‘lib, bu misol umumturkiy tub so‘zning emas, balki o‘zlashgan so‘zning grammatik jihatdan qiyoslanishidir.

Shuningdek, uylarimizdan va evlerimizden shakllarida egalik hamda chiqish kelishigi ma’nolari qo‘shimchalar orqali ifodalanadi. Turk tilidagi evlerimizden shaklida unlilar uyg‘unligi saqlangan bo‘lsa, o‘zbek tilidagi uylarimizdan shaklida bunday uyg‘unlik izchil qo‘llanmaydi.

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek va turk tillari umumiy grammatik tamoyillarga ega bo‘lsa-da, ularning tarixiy taraqqiyoti alohida yo‘nalishlarda kechgan. Shu sababli bir tildagi so‘z yoki grammatik shaklning ikkinchi tildagi muqobili doimo tovush jihatidan bir xil bo‘lavermaydi.

7. Qiyosiy-tarixiy metodning ilmiy ahamiyati

Qiyosiy-tarixiy metod qarindosh tillarning tarixiy munosabatlarini aniqlash va ularning umumiy manbalarini tiklashda qo‘llanadigan asosiy tilshunoslik metodlaridan biridir. Ushbu metodning asosiy vazifasi tillardagi o‘xshashliklarni qayd etish bilangina cheklanmaydi, balki bu o‘xshashliklarning kelib chiqish sabablarini ham tushuntirishdan iborat.

Mazkur metod orqali quyidagi masalalar o‘rganiladi:

Birinchidan, qarindosh tillardagi tovushlarning muntazam mosliklari aniqlanadi. Masalan, ayrim so‘zlarda o‘zbek tilidagi t tovushiga turk tilidagi d tovushi mos kelishi mumkin. Bunday mosliklar ko‘plab tarixiy misollar asosida tekshirilgandagina ilmiy xulosa chiqarish mumkin.

Ikkinchidan, umumiy tarixiy leksik qatlam aniqlanadi. Qarindosh tillardagi asosiy lug‘at birliklarini qiyoslash orqali qadimgi umumiy so‘zlarning shakli va ma’nosi haqida xulosalar chiqariladi.

Uchinchidan, grammatik shakllarning tarixiy taraqqiyoti o‘rganiladi. Kelishik qo‘shimchalari, fe’l shakllari, egalik kategoriyasi va so‘z yasalishi vositalarining o‘zgarishi tillar o‘rtasidagi tarixiy aloqalarni tushunishga yordam beradi.

To‘rtinchidan, yozma yodgorliklar va tarixiy manbalar tahlil qilinadi. Qadimgi turkiy bitiklar, Mahmud Koshg‘ariyning “Devonu lug‘otit turk” asari va keyingi davr yozma manbalari turkiy tillarning tarixiy taraqqiyotini o‘rganishda muhim dalillar beradi.

Demak, qiyosiy-tarixiy metod turkiy tillarning qarindoshligini asoslash, ularning umumiy va xususiy xususiyatlarini farqlash hamda tarixiy rivojlanish qonuniyatlarini aniqlash imkonini beradi.

Xulosa. Turkiy tillarning qiyosiy-tarixiy tasnifi va umumiy xususiyatlarini o‘rganish ularning tarixiy ildizlari, o‘zaro qarindoshligi va mustaqil taraqqiyot yo‘llarini anglashda muhim ilmiy ahamiyatga ega. Turkiy tillar umumiy tarixiy manbaga ega bo‘lsa-da, uzoq tarixiy jarayonlar davomida turli hududlarda rivojlanib, o‘ziga xos fonetik, leksik va grammatik xususiyatlarni shakllantirgan.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, turkiy tillarning muhim umumiy xususiyatlari qatoriga agglutinativ grammatik tuzilish, grammatik ma’nolarning qo‘shimchalar orqali ifodalanishi, gapning odatiy ega–to‘ldiruvchi–kesim tartibi va umumiy tarixiy leksik qatlam kiradi. Biroq ushbu xususiyatlar barcha turkiy tillarda bir xil darajada namoyon bo‘lmaydi. Masalan, singarmonizm turk tilida izchilroq saqlangan bo‘lsa, hozirgi o‘zbek adabiy tilida uning ta’siri ancha cheklangan.

O‘zbek va turk tillarining qiyosiy tahlili ularning umumiy tarixiy ildizlarini hamda o‘ziga xos taraqqiyot yo‘llarini ko‘rsatadi. Tovushlar, so‘zlar va grammatik shakllardagi o‘xshashliklar tarixiy qarindoshlikni yoritishga yordam bersa, farqlar tillarning mustaqil rivojlanishi va boshqa tillar bilan aloqalarini aks ettiradi.

Shunday qilib, turkiy tillarni qiyosiy-tarixiy jihatdan o‘rganish nafaqat tilshunoslikning nazariy masalalarini hal etishda, balki turkiy xalqlarning umumiy madaniy merosini o‘rganish, tarixiy aloqalarini aniqlash va zamonaviy tillar taraqqiyotini tushunishda ham muhim o‘rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mahmudov N. Til. – Toshkent: Ma’naviyat, 2020. – 192 b.
2. Rahimov Ş. Turkiy tillarning qiyosiy-tarixiy grammatikasi. – Toshkent: Akademnashr, 2018. – 240 b.
3. Nurmonov A. O‘zbek tilshunosligi tarixi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2002. – 232 b.
4. Jumaniyozov R. Hozirgi turkiy adabiy tillar. – Toshkent: Universitet, 2015. – 210 b.
5. Askarova M., Hojiyev A. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: O‘qituvchi, 1999. – 368 b.
6. Dadabayev H. Turkiy tillarning qiyosiy leksikologiyasi. – Toshkent: Mumtoz so‘z, 2012. – 280 b.
7. Shermatova G. Qiyosiy tilshunoslik asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016. – 190 b.
8. Mahmud Koshg‘ariy. Devonu lug‘otit turk. 3 jildli. – Toshkent: Fan, 1960–1963.
9. Ahmedov B. O‘zbekiston tarixi manbalari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2001. – 352 b.
10. Islomov Z. Qiyosiy-tarixiy metod va turkiy tillar tasnifi masalalari. – Toshkent: Akademnashr, 2019. – 176 b.